

Príbeh knihy Ester

Rav Jigal Ariel

Gustave Doré (1832–1883): Ester před králem

Příběh knihy Ester

KOMENTÁŘ
Rav Jigal Ariel

PŘEKLAD
Jan Divecký

Nakladatelství P3K
Praha 2016

Publikace vychází za podpory Nadace Židovské obce v Praze
a Nadačního fondu obětem holocaustu.

PŘÍBĚH KNIHY ESTER

Z hebrejského originálu Rav Jigal Ariel: Mor veHadas

(Midrešet Golan, 2000) přeložil Jan Divecký

Megilat Ester přeložil Karol E. Sidon

Zdroj hebrejského originálu knihy Ester:

The Complete Tanach, Chabad-Lubavitch Media Center

Vydalo Nakladatelství P3K s. r. o. v Praze

v roce 2016 jako svou 82. publikaci

Redakce Petr Karas

Jazyková redakce Kateřina Dejmalová

Grafická úprava a sazba Karel Kupka

Ilustrace byly převzaty z volných zdrojů

První vydání

© Rav Jigal Ariel, 2000

Translation © Jan Divecký, 2016

Translation © Karol E. Sidon, 2016

© Nakladatelství P3K, 2016

ISBN 978-80-87343-64-7 (eKniha – pdf)

Obsah

I.	Hranice reality	7
II.	Král	12
III.	Skrytá tvář	26
IV.	Nepřítel všech Židů	50
V.	Žid Mordechaj	74
VI.	Mordechaj a/nebo Ester	88
VII.	Královna	100
VIII.	Osudná noc	118
IX.	Nepřítel	125
X.	Mordechajova velikost	135
XI.	Purim	142
XII.	Achašverošova daň	163
	<i>Přepisy biblických jmen a zkratky knih Tanachu</i>	170
	Megilat Ester (<i>hebrejský text a český překlad</i>)	I–XVI

Gustave Doré (1832–1883): Ester obviňuje Hamana

Hranice reality

Kniha Ester je v souboru knih Tanachu, hebrejské bible, výjimečná. Jestliže ostatní knihy Bible odkrývají způsob, jakým Bůh řídí svět, který stvořil, jestliže člověku přinášejí Boží slovo, v celé Megile¹ nepadne o Bohu jediná zmínka. Zdá se, jako by místo Boží ruky uváděl události do chodu los a náhoda. A nejen to. Kniha Ester sice vypráví o záchraně perských Židů, smrtelně ohrožených výnosem krále, ale nijak je neosvobozuje z jeho područí. Megila nepřináší vykoupení či vysvobození fyzické ani duchovní. I výchovný rozměr knihy Ester pokulhává. Jestliže se ostatní knihy Tanachu snaží vést lidi po cestách Tóry a učí je napravovat chyby, Megila nijak nevyvětluje, čím se Židé prohřešili a za co byli potrestáni.

Megila sice obdivně popisuje vzestup královny Ester, ale na druhou stranu jde o nežidovské království a Ester dosáhla na královskou korunu v prapodivné soutěži plné necudnosti, násilí a – velmi pravděpodobně – i proti své vůli. Život šušanských Židů, vylíčený v knize Ester, je zcela odříznutý od Jeruzaléma a od dění v Izraeli, což je opravdu podivné, připustíme-li názor, že celý příběh je datován do doby, kdy již stál druhý Chrám. Kniha Ester dokonale ovládá slovník perského královského dvora, zná i ty nejjemnější detaily jeho pravidel a bezpečně se orientuje v jednotlivých komnatách paláce. Zná velmi dobře krále Achašveroše, ale tají nám jeho panovnické a vojenské úspěchy, jako by se chtěla vědomě odstříhnout od velké politiky – a tak spíše než historickou fresku představuje legendu. Klíčové momenty knihy zůstávají zahaleny

1 Megila – „svitek“. Obecně jakýkoliv z Pěti svitků, konkrétně Svitek Ester, předčítaný na Purim. (Pozn. redakce)

rouškou tajemství. Proč Haman nenávidí Židy? Proč Mordechaj neuznává Hamanovu autoritu? Ani názory krále Achašveroše nám nejsou jasné.

Jak již bylo řečeno, Megilat Ester se liší od ostatních knih Tanachu. A právě tato odlišnost a výjimečnost jí dodává na důležitosti. Kniha Ester se nevrací zpět, aby nám zopakovala, co již víme z jiných knih, ale snaží se říct něco nového, bez čehož by Tanach nebyl úplný. Megila nás učí, že i mimo Izrael, v Persii, v temnotě exilu, v situaci, která se ne náhodou nazývá HESTER PANIM (zakrytí Tváře), dohlíží Bůh na běh dějin. I když tak činí ve skrytu a sebeklikatěji.

Kniha Ester nám úmyslně nesděluje události, které purimovému zázraku předcházely, aby zdůraznila univerzálnost příběhu jako předobrazu následných běd a záchranu židovského národa v exilu (GALUT). To je pravý důvod, proč zamlčuje details o svých hrdinech. Megila schválně podtrhává všeobecnost a hloubku duchovního úpadku – není v ní Země Izrael (EREC JISRAEL), není v ní Tóra, není v ní Boží jméno a není v ní ani vykoupení (GEULA). Běh událostí nám nedává smysl, úmysl nebes není zřetelně patrný, a přesto je Izrael zachráněn. Vše se odehrává skrytě a podivně, ale to nevádí, protože to nejdůležitější ze všeho je poznání, že ani v černočerné tmě se ze světa nevytrácí Boží dohled (HAŠGACHA).

To, co popisuje žalmista jako jedinec (Ž 139:8–12), předkládá kniha Ester jménem věčnosti celistvého Izraele: „Vstoupím-li do nebes, ty jsi tam. Sestoupím-li, abych si ustlal v podzemí, i tam jsi ty. Kdybych se vznesl na křídlech světla jitřního a přistál za mořem ze všech nejjvzdálenějších, i tam by mne vedla ruka tvá a pravice tvá by mne držela. I řeknu pak: ‚Alespoň tma mne jistě skryje, i noc kolem mne však světlem zůstane. Ani tma před tebou nic skrýti nemůže, neboť noc jako den, tma stejně jako světlo ti svítí.‘“²

Význam svátku Purim nedosáhl výšin svátků Tóry, nejedná se o Jom tov³, neplatí pro něj předpisy, které zakazují všední práci,

2 Překlad Fischl, V. (2013): Kniha žalmů s Rašiho výkladem. Garamond, Praha. (Pozn. překladatele)

3 Jom tov – halachický svátek. (Pozn. překladatele)

a většina těch, kdo na oslavu svátku křepčí, vůbec nechápe jeho hloubku. Učenci ale vyzdvihují výjimečnost knihy Ester a svátku Purim přířkli úroveň, dotýkající se věčnosti, když v jeruzalémském Talmudu řekl rabi Jochanan: „V budoucnu budou zrušeny všechny prorocké knihy Tanachu, všechny Spisy a zůstane jen pět knih Tóry.“ Rabi Simon ben Lakiš k tomu dodal: „Ani kniha Ester nebude zrušena.“

Stručně řečeno, kniha Ester obsahuje pět důležitých principů:

1. Bůh nikdy neopustí židovský národ, a to ani v galutu, jak je psáno (Ž 94:14): „Neboť Bůh neopustí svůj lid a dědictví své nenechá na pospas.“
2. Ploché až stereotypní vykreslení postav má zdůraznit, že spravedlivý (CADIK) je vždy spravedlivý a bude odměněn, hlupák (KESIL) zůstane hlupákem a je příčinou všech strastí a zloduch utiskovatel (RAŠA CORER) bude po zásluze zničen.
3. Boží ruka vede svět prostřednictvím lidí, zahalena do zdánlivě přirozených událostí.
4. Bůh vždy nejdříve zajistí lék a teprve pak uvede na svět ránu, stejně jako se hříšný Haman vyšvihl k moci až poté, kdy Mordechaj zachránil krále a Ester se stala královnou.
5. Dokonalost Božího dohledu se plně projeví úplným převrácením hroznivé situace, kdy zlo, které Haman zamýšlel páchat, nyní dopadá na jeho vlastní hlavu.

DVA PROTI DVĚMA

Purimový zázrak má dva kladné hrdiny – Mordechaje a Ester. Zdvojený počet zachránců jistě není náhodný a je třeba ho správně pochopit, protože text Megily téma opakovaně rozvíjí a posiluje například tím, že i nepřátelé Izraele jsou dva – Haman a Achašveroš.

Zatímco jeden hrdina postupuje jednoznačně, podle srozumitelného klíče, který odpovídá jeho povaze a osobnosti, dvojice vždy

znamená určité komplikace. Obraz příběhu nese dvě odlišné tváře a dva hrdinové musí společně usilovat o shodu a soulad. Dvojice zachránců není novinkou Megily Ester, už Moše (Mojžíš) šel k faraonovi se svým bratrem Aharonem (Áron) a v rabínské tradici nacházíme i obraz budoucího vykoupení, na kterém se budou podílet dva mesiášové – jeden z rodu Josefova a druhý z rodu Davidova. Dokonce ani vůdčí pár muže a ženy nemá premiéru v knize Ester – v izraelském dávnověku doby soudců se Kenaáncům postavil Barak s Dvorou (Deborou)⁴.

Určité odlišnosti mezi Mordechajem a Ester vedly k tomu, že mezi jejich činy nalezneme zásadní rozdíly, které si v dalším textu vyložíme:

1. Ester jedná zásadně jen s králem, zatímco Mordechaj čelí Hamanovi a jeho synům.
2. Ester jedná v utajení, zatímco Mordechaj vede otevřený boj.
3. Esterin part je v podstatě přirozený, zatímco Mordechajovi pomáhá zázrak a neobvyklý sled událostí.
4. Ester před Hamanovým výnosem brání židovský národ, zatímco Mordechaj má s Hamanem osobní spor.
5. Ester se pohybuje po vnější kružnici příběhu, Mordechaj stojí ve středu událostí.

Mordechaj je v knize Ester paradoxně představen jako „Žid“ (IŠ JEHUDI⁵) z „kmene Binjamin“ (IŠ JEMINI), ale od počátku protežuje svou „židovskou“ polovinu, když tak jako Jákobův (Jákovův) syn Jehuda (Juda) koná otevřeně a hrdě, zatímco Ester tahá v bezpečí nitra paláce za nitky osudu stejně, jako jsme to poznali u Ráchel, matky Josefa a Binjamína.

Dvojice zachránců se v příběhu chová jako klasický biblický pár. Mordechaj ve své mužské roli Ester aktivně vede a instruuje, Ester pasivně přijímá a naslouchá. Přes veškerou harmonii – otcovskou

4 Viz Divecký, J. (2006): Izrael soudců a králů. P3K, Praha. (Pozn. redakce)

5 Příslušník kmene Jehuda. (Pozn. překladatele)

rolí, úctu, lásku, poslušnost a spolupráci – k nám doléhají i disharmonická zaskřípání, napětí, neporozumění a neshody.

S trochou nadsázky se dá říct, že i nepřátelé Izraele si rozdělili práci. Achašveroš se tváří jako dobrý a starostlivý král, který se důsledně drží zákonů a vše koná ve prospěch poddaných, zatímco Haman Židy nenávidí otevřeně a bez zábrán a každá špatnost je mu dobrá. Přitom se jejich cesty potkávají a král svou pečetí stvrdí Hamanův genocidní plán. I nenávist vůči Židům má v Megile dvojí podobu: lidovou, primitivní, xenofobní, která pramení ze skutečnosti, že se Židé odlišují; a proti ní podobu zavedenou státem, nenávist podpořenou zákony a odrážející „historickou pravdu“, která v Hamanově verzi pro krále zní takto: „Židé jsou národem buřičů, národem pohrdajícím zákony krále a všeobecně platnou morálkou.“

Proti dvěma podobám nenávisti se v Megile brání dvojice zachránců. Na jedné straně stojí proti králi královna, která představuje loajálnost Židů vůči koruně a jejich oboustranně prospěšné zapojení do perské společnosti, a proti násilné lidové nenávisti stojí Mordechaj, odhodlaný bránit sebe a svou odlišnost. Záchrana Izraele je pak zajištěna společnými kroky obou dvou.

Král

Megilat Ester, 1:1–8

Stalo se to za dnů Achašveroše, toho Achašveroše, jenž vládl od Indie až po Etiopii sto a dvaceti a sedmi provinciím. Za oněch dnů, kdy král Achašveroš seděl na svém královském trůně, jenž měl v hlavním městě Šušanu, třetího roku jeho kralování, udělal hostinu pro všechna svá knížata a své služebníky, pro perské a médské vojsko, hodnostáře a někdejší knížata států, předváděje bohatství majestátu své vlády a přepych krásy své velikosti mnoho dní, po sto osmdesát dní! A když se ony dny naplnily, udělal král pro všechny lid, nacházející se v hlavním městě Šušanu, od velkého po malého, sedmidenní hostinu v zahradě královského paláce. Samý damašek, batistové a modré tkaniny, zavěšené na provazech z bílých a karmínových nití mezi stříbrnými stožáry a mramorovými sloupy, a na podlaze z alabastru, z mramoru obyčejného, z mramoru perletového a z mramoru perského byla všude zlatá a stříbrná lehátka! A nápoje se podávaly ve zlatých nádobách nejrozličnějších tvarů a víno královské bylo mocné jako králova pěst. Pítí však bylo dle vůle, bez nucení a dle přání každého jednotlivce, jak to král uložil všem majordomům svého domu.

Výnos o vyhlazení židovského národa a zázračná záchrana jsou v Megile vnořeny do rámce příběhu, který začíná dávno před samotným výnosem a končí značný čas po vlastní záchraně. V úvodu knihy Ester se s velkou podrobností dočítáme o nádherách Achašverošova dvora: o slavnostech, o zvyklostech, o chodu královského soudního dvora, o rádcích. K popisu Achašverošovy vlády se vracíme i v závěru knihy, kdy se dozvíme mimo jiné i o daních uvalených na obyvatele vzdálených ostrovů.

Popis perského dvora, který Megila nabízí, je velmi detailní. Nesmírné bohatství, opulentní hostiny, nekonečný proud vína, luxusní látky, vonné koření, ženy a intriky – to vše lze vnímat jako přirozenou součást dvora mocného krále, ale Megila míří hlouběji. Vidí nedbalého, omezeného vladaře, který se nechá ovládat okolím, hloupého krále, který bez rozmyslu odkývá důležitá rozhodnutí, všímá si, jak nicotné důvody a náhoda mění tok dějin. Lehkovážný Achašveroš podle Megily přenechává svou královskou pečeť jiným, aby jeho jménem konali podle své vlastní libovůle.

V jiných knihách Tanachu jsme přivykli stručnosti jazyka, náznakům a významovým zkratkám, naopak kniha Ester slovy nešetří a nabízí čtenáři více než podrobný popis událostí a věcí, které s hlavním příběhem mají jen málo společného, od jmen rádců a dvořanů přes podrobný popis výzdoby paláce včetně jeho sloupů po detaily přípravy žen před vstupem do královny ložnice.

Autor knihy Ester pod pláštíkem věrného popisu stavu království předkládá jeho přesně cílenou kritiku. Nabubřelost vnější formy staví do rozporu s vnitřní prázdnotou, a tak je rámec vlastního příběhu vlastně peprou karikaturou perské vlády. V Achašverošově království se nejvyšší úředníci na dobu zjevně neomezenou místo správy země věnují nekonečnému večírku. Pořádání hostiny je nejvyšším úkolem a v jejím průběhu jsou vydávány nesmyslné zákony a výnosy. Kdyby to nebylo k pláči, bylo by to k smíchu. Místo důležitých státnických problémů se řeší královnina nepřítomnost u stolu plného opilců. Soud s královnou Vašti je absurdní parodií a výsměchem vši spravedlnosti, ale snad právě proto je proveden nadutě a s pečlivým důrazem na veškeré detaily právní formy.

Po fyzické likvidaci královny spouští státní aparát kuplířskou mašinerii, aby se král mohl dosyta nabažit žen, které zcela nesmyslně ve jménu jediné noci podstupují celoroční kosmetickou přípravu, po níž jsou na doživotí odeslány a zavřeny mezi královny konkubíny. Žena je pro krále Achašveroše sexuální objekt. Tečka. Nic dalšího ho nezajímá. Vlastnosti, schopnosti, ba dokonce ani původ budoucí královny nehrají v perských dvorních zvyklostech

té doby žádnou roli. Královská rodina, děti, budoucnost, dynastie, pokračování rodu, dědictví trůnu – o ničem podobném se v Megile nedočteme. Autor knihy Ester se Achašverošovi vysmívá a zbavuje nás od počátku všech iluzí.

KARIKATURA

Prísny pohled na Achašverošovu vládu nekončí v knize Ester při popisu vnějšího rámce příběhu, ale prostupuje i samotný zázrak záchranu perských Židů od korunovace Ester po povýšení Mordechaje. Kdo chápe náhodnou podstatu Achašverošova panování, ví, že ani záchrana Židů nemohla být na věky. Lidový obdiv ke královně Ester, který svým způsobem trvá dodnes, je založen na krátkozrakosti, na povrchní zaslepenosti z barevnosti hávu, do kterého Megila své události odívá. Esterina velikost je dočasná, Esterin úspěch je bez skutečné vážnosti a královna zůstává královnou druhořadou služebnou. Achašveroš k Ester nepřilnul. Mezi oběma veličenství nevznikl hlubší vztah, natož pevnější pouto. Král svou ženu vnímá jen jako zdroj rozptýlení. Jestliže měl král se svou první ženou Vašti nedobré vztahy, s Ester je má při nejlepším povrchní. Megila popisuje dlouhou řadu žen, které večer přijdou za králem a ráno z jeho světa zase zmizí. A přestože si král Ester vyvolil za ženu, dočítáme se později o dalším shromáždění adeptek – král totiž ani po svatbě nepřestává „hledat“.

Ester sama dobře ví o svém slabém postavení u dvora, když si stěžuje, že „již třicet dní nebyla ke králi povolána“, a nezná přesnou podobu svého vztahu ke králi, pokud se právě nenachází v jeho náručí. Není-li král právě s ní, je dosti možné, že se věnuje jiné favoritce. Ani velikost Mordechajova postavení se neopírá o nic podstatného s výjimkou okamžité královy náklonnosti. Megila podtrhuje velikost zázračného obratu v běhu událostí, když na Hamanovo místo staví Mordechaje, ale právě v tom tkví i samotná vratkost úspěchu. Tak jako Haman i Mordechaj může padnout z výsluní do propadliště dějin jediným rozmarným gestem krále.

Dokonce ani samotná záchrana neodráží pravou podobu situace. Nedošlo k žádnému jednoznačnému obratu, k hlubší změně a ani Hamanova smrt neznamenal pro perské Židy jistotu vítězství. Stručně řečeno, v příběhu odehrávajícím se v odloučení od Svaté země, ve Svitku vyhnanství (MEGILAT GALUT) není pro skutečnou záchranu místo. Před zázrakem jsme byli Achašverošovi otroci a po zázraku jsme jimi zůstali.

Perská říše je královstvím práva a pořádku, ale vládne v ní los, rozmar a libovůle. Nic to lépe nedokumentuje, než dva zcela protichůdné výnosy, Hamanův a Mordechajův, které souběžně putovaly k národům říše ve všech jejích jazycích. Královo slovo je zákonem, ale král obrací řád v anarchii a rozesílá výnosy, které si vzájemně protirečí. Král souhlasí, aby byli všichni Židé království v předem stanovený den vyhlazeni, a zároveň souhlasí s tím, že Židé smějí pobít své nepřátele. A to vše je označeno královskou pečeti, obřadně sepsáno a uvedeno ve všeobecnou známost.

Megila shrnuje podstatu zázraku těmito slovy: „Haman, syn Hamedatův, Agagův potomek, utiskovatel Židů, zamýšlel Židy vyhladit, a aby je ničil a hubil, vrhal pur, to je los.“ Jinými slovy vrhá kniha Ester veškerou vinu na Hamana a o králi neřekne křivého slova. I v okamžiku, kdy Achašveroš posílá Hamana na šibenici, hází text veškerou špínu jen na králova ministra a doslova píše o odplatě za „zlo, které zamýšlel spáchat Židům“ a které nyní padá na jeho vlastní hlavu. Dostává se nám tak obraz spravedlivého krále, jenž v okamžiku, kdy prohlédne svého ministra, ihned zasahuje a zjednáva nápravu. Nic nemůže být vzdálenější pravdě a Megila také králův „obrat“ opisuje způsobem, který jemné ucho snadno zachytí. I staří Peršané ovládali umění jemné narážky a měli pochopení pro všudypřítomnost autocenzury, charakteristické pro literaturu v každé formě diktatury. Satirický šleh knihy Ester je proto dobře patrný a Megila dosahuje svého cíle.

MOUDRÝ NEBO HLOUPÝ KRÁL?

Čeho chce Megila svou dvojakostí dosáhnout? Proč až podlézavou oslavu Achašverošovy vlády mísí s pichlavou kritikou mezi řádky? Zdá se, že kniha nevysílá tajné signály chápajícímu čtenáři jen proto, že je obtížné kritizovat panovníka, který stále pevně sedí na trůnu, ale i proto, že dvojakost je důležitým tématem celého příběhu. Výsměch se totiž netýká jen perského krále, ale obecně veškeré světské vlády a potažmo chování každého člověka.

Achašveroš není hlupák. Hlupák by nemohl vládnout nad sto dvaceti sedmi státy od Indie po Etiopii. Hlupák by neudržel tak rozsáhlou říši plnou protikladů a odstředivých tendencí. Proto se v Talmudu (Megila 12a)⁶ uvádí, že Achašveroš byl „moudrý král“ (MELECH PIKEACH). Achašveroš se k moci dostal až po těžkém boji o korunu a svou vládu stabilizoval teprve po třech letech. I po upevnění moci se choval rozumně a všemožnými nástroji své postavení posiloval. Pokoušel se do svého okruhu přitáhnout zástupce všech národnostních složek království. Snažil se být, dnešním jazykem, populárním politikem. Uspořádal okázalou hostinu, která byla přístupná všem „úředníkům a služebníkům“ a zároveň neopomněl prokazovat svou přízeň vojákům médsko-perské armády. Myslel i na prosté obyvatele hlavního města, kterým se otevřely brány paláce. Přesto, jak píše Megila, nevládl, ale byl ovládán. Nebyl králem, ale sluhou (EVED).

Velký panovník zajisté potřebuje mnoho rádců a úředníků, kteří mu jsou po ruce a pomáhají mu řídit chod říše. Přesto si musí zachovat možnost rozhodnout se sám. Naproti tomu Achašveroš neumí čelit svým rádcům a pasivně přijímá vše, co mu předloží. Nakonec ztratí i zbytky vlastní vůle a úředníci rozhodují i o osudu jeho manželky. Jednotliví aktéři příběhu vodí krále jako loutku. Haman táhne krále jedním směrem, Ester druhým.

Achašveroš si přeje být rozumným králem, ale vše důležité rozhoduje opilý při hodování. Opilý zavrhne Vašti, opilý si vyvolí Ester,

6 Dále je Talmudem, není-li uvedeno jinak, myšlen vždy traktát Megila z babylonského Talmudu. (Pozn. překladatele)

opilý souhlasí s Hamanem a opilý nechá Hamana popravit. Král, který nevládne ani ve vlastních komnatách, se pokouší vládnout nad všemi zeměmi světa. Achašveroš projevuje dobrou vůli konat tak, aby se to každému líbilo. Výsledkem je jen zmatek. Král se pohybuje od extrémního liberalismu (každý muž si smí dělat, co se mu zlíbí) po krutou tyranii (učíš národu vše, co se ti zamane). Moudrý, silný a velký král se nakonec projeví jako hlupák. Přes veškerou vůli vládnout toho v podstatě není schopen a je vláčen okolnostmi, které neovládá. Dvě lodě kotvily v přístavu. Jedna si přála severní vítr, druhá jižní. Mohl snad jeden vítr vyhovět oběma naráz?

SOUD S KRÁLOVNOU VAŠTI

Megilat Ester 1:9–22

Také královna Vašti uspořádala v královském paláci krále Achašveroše hostinu pro ženy. A sedmého dne, když víno rozjařilo královo srdce, řekl král Mehumanovi, Biztovi, Charvonovi, Bigtovi, Aparmišvagtovi, Zetarovi a Karkasovi, těmto sedmi kleštěncům, obsluhujícím krále Achašveroše, aby před krále přivedli královnu Vašti v královské koruně, chtěl národům a knížatům předvést její krásu, jak pěknou má postavu. Královna Vašti se však vzepřela královu slovu, vyřizovanému těmi kleštěnci, a král se velice rozzlobil a vzplanul vztekem.

Protože měl před sebou, jak bylo u krále obvyklé, všechny znalce nařízení a zákonů, vyžádal si král názor učenců znalých časů. Nejbližší mu byli Karšena, Šetar, Admata, Taršiš, Meres, Marsena, Memuchan, sedmero knížat perských a médských, zřících královu tvář a sedících nejnvýše v království. „Co podle názoru věd je třeba učinit s královnou Vašti, když nevykonala výrok krále Achašveroše, vyřizovaný kleštěnci?“

A Memuchan před králem a těmi knížaty pravil: „Královna Vašti se neprovinila pouze vůči králi, ale vůči všem knížatům a vůči všem národům ve všech provinciích krále Achašveroše! Vždyť jestliže se všem ženám donese případ královny Vašti, pohne je to k pohrdání jejich manžely, neboť kněžny perské a médské, které slyšely královnino slovo, když král Achašveroš kázal přivést před svou tvář královnu Vašti, a ona

nepřišla, řeknou ještě dnes to samé všem královým knížatům, a máme připustit takové pohrdání a špatnost? Pokud to král uzná za vhodné, nechť od něho vyjde královské nařízení a je zapsáno do vyhlášek Persie a Médie a není překračováno, že když královna Vašti nepředstoupila před krále Achašveroše, dá král její královskou hodnost jiné ženě, lepší nežli ona! A králův výrok, vydaný pro její rozlehlost v celé jeho říši, bude tak slyšen, a všechny ženy budou vzdávat svým manželům od velkého až po malého úctu!“

Ta slova se králi a jeho knížatům zalíbila a král učinil dle Memuchanových slov. Rozeslal do všech králových provincií, na adresu každé provincie a každému národu v jeho řeči dopisy, aby každý muž byl ve svém domě pánem a říkal si, co chce!

Mezi Achašverošem, Vašti, ministry a lidem se odehrávalo dobře ukryvané měření sil. Megila uvádí, že „I královna Vašti uspořádala hostinu,“ protože se mezi ženami chovala stejně jako Achašveroš mezi muži. Na krátký moment se jí dokonce mohlo zdát, že je opravdovou královnou. Ale Achašveroš, který si přál získat přízeň lidu stůj co stůj, pozval obyvatele Šušanu do jinak pečlivě strážného soukromí paláce a při pijatice se pro pobavení přítomných rozhodl předhodit Vašti jako lacinou atrakci.

Ani náznak manželské harmonie. Achašveroš těžce nesl nezávisle vystupující královnu, vadila mu její hrdost, možná i pýcha, která pramenila v jejím vysoce urozeném původu vnučky velkého (a hříšného) krále Nevukadnecara (Nabukadneзара). A tak se při první vhodné příležitosti Achašveroš rozhodl Vašti zostudit. A Vašti se zase nemínila v žádném případě podřídit a předstoupit před opilý dav.

Achašveroš nafoukl banální rodinnou hádku ve vzpouru proti královskému majestátu. Vzdal se práva řešit vlastní domácí spor a předložil záležitost přítomným ministrům, jako by šlo o vysoce státnický problém. Není divu, že pak i ministři našponovali své rozhodnutí a rozhodli se řešit běžné domácí záležitosti formálním zákonem. Výsledkem byl absurdní pokus podrobit každičký detail života královskému zákonodárství.

Když se Achašveroš vyspal z vinného opojení, zjistil, že přišel o manželku. Možná, že kdyby Vašti soudil s chladným rozumem, uvědomil by si, že svým zdráháním oblažit opilé poddané chránila nejen svou, ale i jeho čest. Achašveroš ale nebyl trpělivý a logicky uvažující král. Byl zbrklý a bezohledný. Stejně jako jeho soud. Celý proces měl určitě náležitou formu, ale soudci rozhodli hloupě a rychle bez naděje na odvolání a nápravu. To, co se mohlo na začátku jevit jako opilé a přihlouplé kralování, se velmi rychle zvrhlo v kruté, nebezpečné a brutální panování.

Memuchan dobře věděl, jak opilému králi říct přesně to, co si přál slyšet. S obřadnou pompou nafoukl královnino provinění a vyvodil z něj zcela nepřiměřený trest. Memuchan zde v plném světle předvádí vzorec myšlení, který ještě v Megile poznáme – stereotypní, plné předsudků a vlastního prospěchu. Chování Vašti podle něj představuje chování všech žen. Král musí být maximálně přísný, jinak se náказа vzpoury rozšíří jako oheň ve vyprahlé savaně. Výmluvy a intriky, které mají ministra do budoucna ochránit před případnou zlobou střízlivého krále. Vaština hrozba představuje hrozbu všech žen, stejně jako Mordechajova nepoddajnost představuje nepoddajnost všech Židů. Stejný stereotyp, zobecnění a předsudky. I proto se v Talmudu uvádí, že Memuchan se ve skutečnosti jmenoval Haman. Memuchan šikovně zaťal drápek do Achašverošova srdce. Chceš-li vládnout celému světu, musíš nejdřív vládnout ve vlastním domě. „Každý muž musí vládnout ve svém domě.“

KRÁL

Megila a hrdinové jejího příběhu se jako loutky otáčejí kolem Achašveroše, krále, který ve svých rukou třímá moc a rozhoduje o všem, co se děje v Perské říši od Indie po Etiopii. Patří ale Achašveroš mezi hlavní postavy knihy Ester? Co o něm víme? Kým byl? Odkud byl? Na tyto a podobné otázky Megila neodpovídá. Achašveroš ji jako člověk nezajímá. Důležitá je jen jeho koruna. Král, král, král. Jméno Achašveroš se v celé knize samostatně objeví jen

jednou jedinkrát. Na samém úvodu, a pak je to již jen král a král a král. Občas ještě narazíme na spojení král Achašveroš. To není v Tanachu obvyklé. Králové Izraele – Šaul (Saul), David, Šlomo (Šalomoun) – jsou povětšinou nazýváni svými jmény, ne panovnickým titulem. A naopak – v útlé knize Ester se slovo MELECH (král) opakuje tak často, že v ní napočítáme plnou čtvrtinu veškerého užití slova „král“ v Tanachu.

Achašveroš nebyl horší král než jiní. Cestou na trůn a při upevňování moci se choval tak, jak se králové chovají. Využíval možností, které měl, jistě to nebyl hloupý člověk, dokázal být rafinovaný a lstivý. Vládnout říši od hranic Indie po Etiopii, říši, čítající sto dvacet sedm zemí, není malým úkolem. Megile však nestačí povrchní pohled, nenechá se opít vnější nádherou. Achašveroš se stavěl do pozice největšího ze všech králů, ale kniha Ester dokazuje, jak moc byl král nahý.

Megila nekarikuje samotnou Achašverošovu vládu, její ostny míří mnohem dál a hloub. Skutečným adresátem jejího výsměchu je vládnutí jako takové, dnes bychom mohli říct politika, a Achašveroše využívá jako symbolu, zástupce všech generací vládců, a proto ho nazývá obecným označením „král“.

ACHAŠVEROŠ, DAVID A ŠLOMO

Po vyhnání Vašti předstoupili před Achašveroše jeho rádcové s nápadem najít králi novou manželku. Podobný návrh již v Tanachu padl. Starému a věčně promrzlému Davidovi radili jeho rádcové, aby si našel dívku z lidu, která ho zahřeje. (A chceme-li hledat další podobný příběh, vzpomeňme si, jak rádcové navrhli depresemi zmítanému Šaulovi vyhledat vhodného hudebníka – Davida.) Megila šikovně využívá znalosti těchto případů⁷ a na zdánlivých podobnostech vykresluje propastný rozdíl mezi Achašverošem a Davidem.

7 Viz Divecký, J. (2010): Králové Izraele. P3K, Praha. (Pozn. redakce)

- Achašveroš hledá novou manželku, protože vlastní vinou přišel o Vašti, zatímco David hledá ženu v nouzi, přinucen nemocí.
- Achašveroš se aktivně podílí na hledání a výběru dívky, zatímco David na návrh rádců nijak nereaguje, v textu nenalezneme otevřený souhlas s návrhem, dívku Avišag (Abišag) si sám nevybral a nakonec ji ani „nepoznal“.
- Davidovi vybrali rádcové dívku, která se jim zdála objektivně nejvhodnější kandidátkou, a volili rozumem, Achašveroš si vybíral sám a řídil se výhradně pohledem.
- Achašveroš nechal vybudovat rozsáhlou úřední mašinerii, jen aby si mohl vybrat z dostatečného počtu uchazeček. Shromáždil dívky způsobem, jakým se sbírají klasy nebo snad ještě hůř, jakým se shání dobytek. Zařídil dívkám tělesnou péči srovnatelnou v textech Tanachu snad jen s mumifikací zesnulého Jákova, kterou v Egyptě nařídil jeho syn Josef. Mimochodem, organizace zajišťující králi Achašverošovi pravidelný přísun mladých dívek se nezastavila, ani když se Achašveroš oženil s Ester. Oproti tomu jednali Davidovi služebníci s vybranou cudností, o kráse Avišag nepadlo ani slovo a vše se odehrávalo v soukromí čtyř zdí.

Megila srovnává Achašveroše i s dalším z králů Izraele – ŠlOMEM, a to v oblasti nejcitlivější, při popisu nádhery, moci a schopností korunovaného majestátu. A tak se dočítáme, že:

- Achašveroš panoval od Indie po Etiopii, zatímco Šlomo ovládal celý (západní) břeh Eufratu od Tifsachu po Azu.
- Achašveroš dosedl na trůn, Šlomo dosedl na Boží trůn (KISE HAŠEM), aby panoval.
- Achašveroš uspořádal hostinu pro všechny své ministry a služebníky po mnohé dny, kterých bylo sto osmdesát, a Šlomo uspořádal hostinu pro všechny své služebníky.
- Achašveroš se chtěl pochlubit váhou (množstvím) svého majetku, ale Šlomo nežádal Boha o bohatství (OŠER).
- Achašveroš postupně usiloval o život Vašti, Mordechaje, Hamana, Bigtana, Tereše, zatímco Šlomo nežádal Boha o smrt svých nepřátel.

- Oba vyřkli soud, oba byli obklopeni stříbrem, zlatem, mramorem, drahými látkami.
- Před Achašveroše odmítla přijít jeho vlastní žena, před Šloma přivedli dvě prostitutky, aby je soudil.
- Achašveroš se ptal svých rádců, znalců času (astrologů), zatímco u Šloma všichni věděli, že je nadán Boží moudrostí (CHOCHMAT ELOKIM).
- Achašveroš se rozčilil a zuřil, zatímco Šloma přemohla milost.

Stručně řečeno, mezi perským královstvím Achašverošovým a izraelským královstvím Šlomovým existuje jistá vnější podobnost, ale ve skutečnosti, v podstatě, v základech se – tak jako ve srovnání s Davidem – jednalo o naprosté opaky. Achašveroš se opíjel a slavil, když dosedl na trůn a upevnil svou moc, Šlomo uspořádal hostinu, když dosáhl Boží moudrosti. (Midraš Šir haširim Raba uvádí, že král Šlomo hodoval na počest dokončení studia Tóry.) Král Šlomo si vystavěl palác, jehož vnitřek byl podle Písne písní (Šir haširim) vyložen láskou jeruzalémských dcer, zatímco Achašveroš vládl od Indie po Etiopii, ale nebyl pánem ani ve vlastním domě.

První kapitole knihy Ester dominuje soud na královnou Vašti, stejně jako se v úvodu knihy Královské (Melachim) dočítáme o soudu, který vystihuje podstatu Šlomovy vlády. Proti sobě tak stojí Šlomův soud „nejmoudřejšího ze všech lidí“ a Achašverošův soud, pro nějž ho učenci v Talmudu nazvali bez obalu „králem hlupákem“ (MELECH TYPEŠ). Nic nemůže různost obou panovníků vystihnout lépe.

Megila nezastírá, že Achašveroš mířil výš, než by mnozí čekali. Tak jako jeho předchůdce Nevukadnecar (v knize Daniel) i on se snažil vybudovat novou alternativu k Boží vládě nad zemí a k pozemskému obrazu Boží vlády, ke království Izraele. V talmudických komentářích vystupuje Achašveroš oděný do velekněžských šatů, hostina se podává na chrámových mísách, víno se pije z chrámových číší. Lidé vnímají moc a slávu jako cíl a smysl svého konání, a proto je jejich vláda pak vnitřně prázdná a udržuje v podstatě jen sebe samu. Naproti tomu se David a králové z jeho rodu vnímali jen

jako nástroje Boží vlády a jen díky ní se také udrželi na trůnu. Tím byl dán smysl jejich panování, a tak získali nástroj k napravení sebe sama, k opanování sebe sama a následně k vládě nad ostatními.

Slavný Šlomův soud byl o záměně dítěte a hledání pravé matky. A stejně tak i v Megile Ester můžeme vnímat téma záměny, kdy se syn otrokyně (Haman) dostane do postavení, ve kterém ovládá syna králů (Mordechaje), kterému původně sloužil. Ester nahradí Vašti, nepřítel Izraele získají svolení zabít, aby pak byli sami pobiti. Vrcholem Megily je pak odhalení původně skryté velikosti Ester a Mordechaje. Mordechaj v Megile vystupuje jako pravý vládce a skutečně svobodná bytost. A zůstává vnitřně svobodný i v okamžiku pádu, kdy se dostává do Hamanova područí. Proti tomu Haman, podle komentářů prodaný do otroctví za jeden bochník chleba, zůstává v jádru otrokem i ve chvíli, kdy je okolnostmi vyneseno do vrcholného úřadu.

Achašveroš nesoudil jen Vašti. Jeho soudu byla vydána i Ester, a to dokonce dvakrát: na počátku příběhu a v jeho závěru. Vše ovšem bylo zahaleno do dlouhé řady chyb a omylů, ve kterých si král počínal jako slepec uvězněný v neznámé místnosti, kde si s ním pohrávali rádcové a zahrával osud. Achašveroš je Megilou vláčen událostmi, které nemá pod kontrolou. Nakonec sice zvolil správně, ale až v okamžiku, kdy se před pravdou nemohl déle skrývat. Zatímco král Šlomo viděl pravdu od počátku, Achašveroš k ní doklopýtal až v úplném závěru.

KRÁL SVĚTA

Kniha Ester ani jednou nezmiňuje Boží jméno, ale o to víc se věnuje nedostatkům pozemských králů. Pokud král nevládne, tak jak má, vzniká v jeho království volný mocenský prostor, do kterého vstupují jiní a manipulují králem. Z Megily se nám může zdát, že Mordechaj zachránil perské Židy, ale ve skutečnosti není ani Haman primárním zdrojem nebezpečí a ani Mordechaj není skutečným zachráncem. Oba jsou jen vedlejší postavy dramatu.

Hlavní roli obsadil král. Není to ale ubohý král (MELECH EVJON), nýbrž Král Nejvyšší (MELECH ELJON). Megila nás učí, že za všemi silami světa stojí další skrytá síla (KOACH NEELAM), která ostatními pohybuje. Boží ruka vládne světu, ovládá všechny činitele, spráda propracovanou síť a drží krále a jeho poddané v hrsti. A tak se dá říct, že ve skutečnosti je v Megile jediný král – Král světa (MALCHO ŠEL OLAM), a to je také hlavní sdělení celé knihy: „Není jiného krále.“

Lidskému oku se může zdát, že králové z masa a krve vládnu světu. Světská moc se dokonce dokáže bouřit proti Božím království (MALCHUT HAŠEM). Ba co více, ti, kdo jsou v područí světské moci, ze sebe snímají jho Božího království. Text knihy Ester dokazuje, jak hluboce mylný je tento povrchní pohled na svět. Proroci nabízejí cestu k řešení, odmítají prokazovat bezmeznou úctu mocným lidem, a to dokonce i králům, včetně králů Izraele. Bojují se strachem před cizí mocí. A naopak – brojí proti spoléhání se na moc králů a vyhledávání úkrytu v jejich blízkosti.

Jsou doby, kdy je Boží ruka v dějinách zjevnější a konflikt se světskou mocí otevřenější. Moše se postavil faraonovi a varoval ho: „Poznáš, že nikdo není jako Bůh.“ Podobně se judský král Chizkijahu (Chizkijáš) vzbouřil proti mocné Asýrii. Jindy je Boží vláda ve světě skryta pečlivěji a králové se zdají nezranitelní a neotřesitelně silní. Ale i tehdy jsou pouhými nástroji Boží vůle a vykonavateli jejich záměrů.

Ješajahu (Izajáš) řekl (10:5): „Asýrie je holí mého hněvu, v jejich rukou je má zloba.“ A Jirmejahu (Jeremiáš) řekl (27:6): „A já jsem dal všechny tyto země do rukou svého služebníka, Nevukadnecara, krále babylonského.“ Ale v době krále Achašveroše se staly mnohem horší věci. Povstala říše ještě mocnější a rozsáhlejší, Bůh zakryl svou tvář, vytratily se zázraky, proroci umlkli a proroctví přestalo ukazovat cestu vpřed. Megila odpovídá na novou situaci a vážně se věnuje tématu světské moci. Není možné přehlížet velikost Perské říše, není správné zlehčovat její moc a sílu. Stejně tak ale není na místě obdiv a poddání se. Kniha Ester odhaluje prázdnou nadutost pozemské vlády.

Zvláštní kapitolou knihy Ester je popis perské nenávisti vůči Izraeli (SINAT JISRAEL). Megila se tématu věnuje velmi pečlivě a odkrývá nebezpečnost světské vlády, která se neřídí Tórou a morálními imperativy vyvěrajícími z bohabojnosti (JIRAT ŠAMAJIM). Již Avraham (Abrahám) věděl, že tam, kde není bohabojnost, je jeho život v přímém ohrožení. Megila neuvádí hlubší souvislosti a příčiny perského antisemitismu, čímž pootvívá možnost univerzálnějšího čtení textu. To, co v příběhu hrozí Židům (vyhlazení, zničení), může rychle a snadno postihnout i jiné. V ohrožení je de facto celý svět. Nekontrolovaná moc je nebezpečná, a pokud státní aparát nebrzdí náboženské a etické hodnoty, může přivést do zkázy celý národ.

Megila ozřejmuje, že i události, které se seběhnou víceméně náhodně, se nakonec spojí do logického celku, vše do sebe zapadne a dobro zvítězí. Tím spíš platí, že pokud člověk zná své místo na zemi a s dobrým úmyslem slouží Nebeskému království, tak určitě uspěje. A ještě jinak řečeno, platí, že člověk se stane skutečným vládcem, pokud se skloní před vládou Krále světa a načerpá z nebes sílu.

Skrytá tvář

LÉK PŘEDCHÁZÍ RÁNĚ

Megilat Ester 2:1–4

Po oněch událostech, když hněv krále Achašveroše opadl, vzpomínal však král na královnu Vašti a na všechno, co mu dělala a co on pak o ní nařídil. Královi mladíci, kteří ho obsluhovali, mu proto řekli, že by pro krále měli hledat mladinké panny pěkné postavy. Ať král pověří úředníky ve všech provinciích své říše, aby všechny mladinké panny pěkných postav sebrali do hlavního města Šušanu, do paláce žen pod dohled králova kleštěnce Hegaje, dozorce žen, a aby byly podrobeny očištění. Ta dívka, jež pak uspěje v králových očích, bude kralovat místo Vašti! To se králi zalíbilo a tak učinil.

Ještě než začne ústřední příběh Megily, dočítáme se o dvou událostech, které mu předcházely. Obě později napomohly záchraně perských Židů. Ester se stala královnou a Mordechaj odhalil spiknutí Bigtana a Tereše. Boží ruka řídí chod světa s předstihem. Již v přítomnosti rozehrává situace, které budou v budoucnu důležité, a zahaluje své plány do roucha běžných lidských skutků (MAASE HABRIJOT). Zázraky jsou vměstnány do činů opilců a bláznů a na záchraně se přímo podílí ti, kdo plánovali zkázu.

Úvodní kapitoly podrobně popisují podmínky, za nichž se zrodil Hamanův výnos a které ho zároveň umožnily zrušit. Poznáváme hlavní Achašverošovy rysy, jeho slabosti, touhy a jeho nestálost, zjišťujeme sílu ministrů a jejich schopnost manipulovat králem dle libosti, uvědomujeme si, jak lehkovážný král je, jak se po paláci šíří intriky, a dočítáme se o zmařeném spiknutí proti králi. Megila odkrývá

praskliny ve zdánlivě pevné zdi moci perského království, díky nimž bylo možné přežít bez ohledu na její krutost a hříšnost. Právě tyto slabiny umožnily, aby Ester krále okouzila svou krásou a obrátila Achašveroše proti Hamanovi a aby se nepovedený palácový puč Bigtana a Tereše stal nástrojem budoucí záchrany perských Židů.

Rava v Talmudu (12b) řekl: „Nebýt prvních dopisů, nezbyl by z Izraele nikdo. Co nám král v prvních dopisech napsal? Aby si každý muž vládl ve svém domě po svém. A co tím myslel? Aby si každý bránil to své, i proti úředníkům a vládcům.“ Boží prozřetelnost zasadila semínko budoucí záchrany ještě před tím, než nastal čas nouze, z čehož se učíme velmi důležitý a hluboký princip – Boží lék předchází ránu (MAKDIM REFUA LEMAKA).

Rava v Talmudu dále pokračuje a vykládá slova Megily: „A bylo po těchto událostech.“ Po jakých? Poté, kdy Bůh stvořil lék na budoucí ránu. A podobně to říká i Reš Lakiš: „Bůh neuvádí na Izrael ránu, dokud není přichystán vhodný lék.“ Pokud již předem existuje vhodný lék, sama rána ztrácí svou závažnost. I to dokládá Talmud v traktátu Megila, když píše: „Židé zhřešili jen na oko, ze strachu z krále, proto je Bůh také potrestal jen na oko.“ Čím zhřešili? Tím, že se klaněli soše a zúčastnili se Achašverošovy hostiny. Ale dělali to jen ze strachu. Proto nebyli ve skutečnosti potrestáni a Hamanův rozkaz nebyl naplněn. Židé měli být jen postrašeni, aby si uvědomili svou chybu.

Rána, která nemá dopadnout, není trestem, ale výchovným nástrojem. Smyslem hrozeb v Megile bylo dovést Izrael k duchovní nápravě. Tento moment knihy Ester pochopili učenci šířeji a učinili z něj univerzální pravidlo, díky kterému lze pochopit utrpení spravedlivých i nepřízeň přírodních sil. Nejen semínko záchrany spravedlivých předchází ráně, ale i náprava veškerého zla, jak řekl rabi Avahu ber Zeira: „TŠUVA je tak důležitá, že byla stvořena dříve než sám svět.“ V tom není náprava osamocená, podle midraše bylo stvořeno sedm věcí dříve než sám svět: Tóra, Trůn Boží slávy (KISE KAVOD), rajská zahrada (GAN EDEN), peklo (GEHINOM), náprava (TŠUVA), nebeský chrám (BEJT MIKDAŠ ŠEL MAALA) a mesiášovo jméno (ŠEM MAŠIACH). (Midraš Tehilim)

Fakt, že TŠUVA předcházela stvoření světa, nabízí od samého počátku prostor k nápravě hříchu (CHET), a tak ani pád není nikdy úplný a definitivní. Proto se v midraši Tanchuma píše: „Pojď a podívej se, že na světě není rány, na kterou by nebylo léku. A čím se léčí sklon ke hříchu (JECER HARA)? Duchovní nápravou.“

MYRTA JMÉNEM ESTER

Megilat Ester 2:5–9

V hlavním městě Šušanu byl židovský muž jménem Mordechaj ben Jair ben Šim'i ben Kiš z kmene Binjamin, jenž byl odvečen s exulanty, kteří byli odvečeni z Jerušalajim spolu s judským králem Jechonjáhem, jehož dal do exilu odvléci babylonský král Nevukadnecar. Byl pěstounem Hadasy, tj. Ester, dcery jeho strýce, a poněvadž neměla otce ani matku a dívka byla pěkného zjevu a pěkného vzezření, vzal ji Mordechaj po smrti jejího otce a její matky sobě za dceru. A když se rozneslo královo slovo a jeho nařízení a množství dívek bylo sebráno do hlavního města Šušanu pod dohled Hegaje, byla do královského paláce pod dohled dozorce žen Hegaje vzata i Ester. Dívka se mu zalíbila a vzbuzovala jeho přízeň, takže nezdržoval její očistu, dával jí dárky a měla k obsluze sedm dívek z králova paláce, které k tomu byly určeny, a oblékal ji a její dívky do nejlepších šatů domu žen.

Ačkoliv se klíčové osoby zapojené do děje Megily postupně samy představí v běhu událostí a my je lépe poznáme až z jejich postojů v kritických chvílích, přesto nám je kniha Ester krátce uvede v sevrěném textu, podtrhujícím jejich hlavní rysy a rodinné zázemí.

„Mordechaj ben Jair ben Šim'i ben Kiš,“ spojuje postavu Mordechaje s tzv. prvním exilem z dob krále Jechonjáha (Jekonjáš), kterého s předními velmoži odvlék do zajetí babylonský král Nevukadnecar ještě před zničením Jeruzaléma a Chrámu. Mimochodem, pražský Maharal si ve svém komentáři *Or Chadaš* všimá, že text Megily naznačuje, že Mordechaj nebyl na rozdíl od ostatních odvečen, ale šel sám a dobrovolně. Buď proto, aby zůstal ve

spojení se srdcem národa (LEV ŠEL HAAM), nebo proto, že do zajetí odešla učenost (TÓRA). Každopádně text knihy Ester uvádí Mordechaje jako muže z velmi vážené rodiny (MIŠPACHA MEJUCHESET⁸), jejíž kořeny sahají až ke králi Šaulovi (ŠAUL BEN KIŠ), čímž nabývá konflikt s Hamanem, potomkem Agaga, amalekitského krále, širších historických souvislostí.

Samo Mordechajovo jméno souvisí s babylonskou modlou Morduchem (Marduk). Ukazuje se tedy, že Židé v době Megily dávali svým dětem místně obvyklá jména a nezabývali se jejich významem, stejně jako je tomu dnes. Co by se u jiného přešlo bez povšimnutí, u hlavního hrdiny zaráží. Megila navíc o Mordechajovi píše, že byl z kmene Jehuda, přestože sama dokládá Mordechajův původ z kmene Binjamin. Učenci v tomto popisu neviděli jen prosté kmenové vymezení, ale hlavní klíč k pochopení celé Mordechajovy osobnosti, k pochopení hlavního úkolu, který před Mordechajem stál – dosáhnout národní jednoty.

Řekl Raba bar Chana jménem rabi Jehušuy ben Levi: „Jeho otec byl z kmene Binjamin, matka z kmene Jehuda.“ Byl-li Mordechaj napůl z kmene Jehuda a napůl z kmene Binjamin, mohl lépe sehrát roli tmelu, který spojil tyto dvě hlavní větve národa v jednu.⁹

Rabi Jochanan řekl: „Byl jen z kmene Binjamin, ale říkalo se mu ‚Žid‘, protože se postavil modloslužbě, tak jako se na jiných místech (viz Da 3:12) pod pojmem JEHUDI nemyslí genetický, fyzický rys, ale duchovní kvalita.“ Mordechaj podle tohoto názoru sice pocházel z kmene Binjamin, ale měl vrozený vnitřní odpor k modlám a odhodlání jinak charakteristické pro příslušníky kmene Jehuda.

Rabanan¹⁰ zastávají třetí názor, podle něž si oba kmeny, Jehuda i Binjamin, přisvojovaly zásluhy na purimovém zázraku. Jehudovci vyzdvihovali zásluhy svého krále Davida, který ušetřil život Šimiho,

8 Rodina s původem, obdoba šlechtické rodiny. (Pozn. překladatele)

9 Deset dalších kmenů se ztratilo v asyrském zajetí, zbyly jen dva kmeny – Jehuda a Binjamin. (Pozn. překladatele)

10 Souhrnné označení pro rabíny v době Talmudu. (Pozn. překladatele)

syna Gery, Mordechajova přímého předka. A Binjaminovci se drželi doslovného výkladu textu, podle nějž byl Mordechaj z jejich kmene a zásluhy tedy patří jim.

Celá záležitost je ovšem v Megile přece jen komplikovanější, takže se nakonec objevuje i značně odlišná verze sporu. Podle ní byla Mordechajova tvrdošijnost a neústupnost vůči Hamanovi příčinou nesnází a pronásledování, a vedla až k rozbrojům uvnitř národa. V této verzi výkladu vyčítají Jehudovci Binjaminovcům Mordechaje, který se zrodil z Davidovy milosti, když ušetřil Šimiho, aby pak jeho potomek uvrhl všechny do neštěstí, když se vzepřel Hamanovi. „A nejen to!“ pokračovali Jehudovci, „byl to přece Binjaminovec Šaul, první král Izraele, který nesplnil Boží příkaz, nechal naživu Amelekitu Agaga, z kterého se pak narodil Haman, trýznitel Izraele.“

Správné porozumění rodinným vztahům mezi Mordechajem a Ester je přirozeně důležité pro pochopení následujícího vývoje příběhu. Megila sama vše uvozuje větou, podle níž se Mordechaj „staral (OMEN) o Hadasu“. Odpovědnost (ACHRAJUT) a láska (AHAVA) k bezbranné dívce dobře vykreslují povahové rysy, díky nimž se v budoucnu dokázal Mordechaj dobře a odpovědně starat o celý národ. Mimochodem, zde je na místě si připomenout, že v případě jiných vůdců, jmenovitě Mošeho a Davida, nám Tanach nejdříve vykreslil lásku, s jakou se starali o svá stáda ovcí. V Mošeho případě dokonce midraš (Šmot Raba) výslovně spojuje Mošeho starost o zbloudilou ovečku s jeho nadáním starat se o židovský národ a vést ho.

OMEN je ve své podstatě pěstoun, u kterého dítě vyrůstá. Pěstoun do jisté míry nahrazuje rodiče, stará se o dítě, vychovává ho, chrání ho, nese za něho odpovědnost. Mordechajovo pěstounství vůči Ester mezi nimi vytvořilo pevně danou hierarchii, kterou musíme v průběhu dalšího příběhu vnímat a rozumět jí, zejména pokud spolu musí Mordechaj a Ester úzce spolupracovat. Byl-li Mordechaj Ester otcem, nešlo o přirozené otcovství, ale o otcovství ze svobodné vůle. Esteřina poslušnost vůči Mordechajovi vychází z její vděčnosti, ale právně nebyla vynutitelná, tudíž je také dána

svobodnou volbou. Nešlo tedy ani z jedné strany o slepou lásku otce a dcery, což ještě prohlubuje etický aspekt jejich vzájemné blízkosti, úcty, důvěry a lásky.

Víra, věrnost a důvěra (IMUN) vycházejí v hebrejštině ze stejného kořene jako samo pěstounství. Mordechaj se tedy o Ester nejen staral, ale také jí věřil a důvěřoval. Věřil v její schopnosti (JACHOLET) a nepochyboval o její víře (EMUNA) a věrnosti (NEEMANUT). I v okamžiku krize, kdy volí příkrá slova („Kdo ví, zdali ses pro takovou chvíli nestala královnou?“), neztrácí víru, že se Ester rozhodne správně a učiní, co učinit má.

Učenci v talmudickém traktátu Megila (13a) prohloubili vztah mezi Mordechajem a Ester z rodičovské (pěstounské) roviny do rovnoprávné polohy manželského páru, čímž slovu BAT (dcera) dali význam BAJIT (dům, domov, rodina). Jak se vlastně jmenuje hlavní ženská hrdinka Megily? Je Hadasa Ester, nebo je Ester Hadasou (doslova Myrtou)? Všeobecně se má za to, že právě, původní a židovské jméno budoucí královny bylo Hadasa. Ovšem pod tímto jménem byla známá jen vnitřnímu okruhu rodiny a blízkých přátel, zatímco pro cizí lidi a na veřejnosti byla zkratka Ester. Samo slovo Ester pravděpodobně pochází ze staroíránského *star* (hvězda), případně souvisí s babylonskou bohyní plodnosti Istahar (Ištar). Na druhou stranu nemůžeme přehlédnout fakt, že je Megila psána hebrejsky a i v hebrejštině má jméno Ester smysl – znamená totiž dosti příhodně a výstižně Schovanka.

Dvojitě strukturu knihy, v níž se proplétají zjevné a skryté síly, nemůže nic slušet lépe než hlavní hrdinka se dvěma jmény, jedním pečlivě tajeným a jedním veřejně známým. Přesto zůstává otázkou, kdo dal Hadase její perské jméno? Možná to byl až král Achašveroš, který dal své nevěstě královské jméno. (Že nám Megila představuje Hadasu již na počátku jako Ester není na překážku tomuto výkladu a komentáře nabízejí hned několik jednoduchých vysvětlení.) Zvyk přijmout nové královské jméno není neobvyklý. (Mimochodem se s ním v některých monarchiích setkáváme dodnes.) Přímo z Tóry víme, že když faraon povýšil Josefa, dal mu nové jméno Cafnat